

۱۴۳۳۸۰

۹۵ ۶، ۱۶

روز شمار جنگ ایران و عراق

۱۳۳ نسخه ۱۳۶۶ تا ۲۷ فروردین ۱۳۶۷

کتاب پنجاه و چهارم

عملیات والفجر ۱۰،

بمباران شیمیایی حلبچه

نقد جهانی به ایران برای پذیرش قطعنامه ۵۹۸

پدیده انزوی

مرکز اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه	: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
عنوان و نام پدیدآور	: عملیات والفجر ۱۰، بمباران شیمیایی حلبچه، فشار جهانی به ایران برای پذیرش قطعنامه‌ی ۵۹۸ / مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس؛ یدالله ایزدی.
مشخصات نشر	: تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۸۸ ص.
فروست	: روزشمار جنگ ایران و عراق؛ کتاب پنجاه و چهارم.
شابک	: ۲۳۰۰۰۰ ریال : 9-47-5443-600-978
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
داشت	: نمایه.
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- سالشمار
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- عملیات والفجر ۱۰
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- حلبچه
موضوع	: ایران -- تاریخ -- جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ -- سالشمار
شناسه افزوده	: ایزدی، یدالله، ۱۳۳۷ -
شناسه افزوده	: روزشمار جنگ ایران و عراق؛ کتاب پنجاه و چهارم.
رده بندی کنگره	: DS۱۶۰۲ / س۹۲۵۴ ج۵۴۴ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۵۸/۰۸۰۲۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۶۳۷

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

روزشمار جنگ ایران و عراق - کتاب پنجاه و چهارم

عملیات والفجر ۱۰، بمباران شیمیایی حلبچه؛

فشار جهانی به ایران برای پذیرش قطعنامه‌ی ۵۹۸

نویسنده: یدالله ایزدی ■ ویرایش ادبی: زینب دل‌محسنی

مجموعه: مدیریت بررسی‌های تاریخی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

گرافیک عکس و نقشه: سیدهایدا خاوشی ■ صفحه‌بندی: مریم سادات نجفی ■ جلد: عکس: سجاد نخعی

لیتوگرافی: فرآیند گویا ■ چاپ: قلم آذین ■ صحافی: فرد ■ ناظر چاپ: محمد بهروزی

چاپ اول: ۱۳۹۴ ■ تعداد: ۱۰۰۰ نسخه ■ قیمت: ۲۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹ - ۴۷ - ۵۴۴۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸ - 47-5443-600-978 ISBN

کلیه حقوق متعلق به مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است.

نقل از کتاب با ذکر مأخذ مجاز و هرگونه بهره‌برداری دیگر منوط به اجازه کتبی این مرکز می‌باشد.

- ۱- تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۴ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه اول، شماره ۴، تلفن: ۶۶۴۸۱۵۲۱
- ۲- تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، مجتمع ناشران فخر رازی، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ
- ۳- خرمشهر، جنب مسجد جامع، بازار شهید محمد جهان‌آرا، شماره ۲۷

فهرست روزشمار

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۱۳	پیش گفتار	۵۱	مقدمه
۱۵	عنوان	۵۱	عنوان
۵۸۷	۱۱ فروردین ۱۳۶۷	۹۸	۲۳ اسفند ۱۳۶۶
۶۱۶	۱۲ فروردین ۱۳۶۷	۱۳۱	۲۴ اسفند ۱۳۶۶
۶۲۹	۱۳ فروردین ۱۳۶۷	۱۶۵	۲۵ اسفند ۱۳۶۶
۶۴۲	۱۴ فروردین ۱۳۶۷	۲۰۴	۲۶ اسفند ۱۳۶۶
۶۶۲	۱۵ فروردین ۱۳۶۷	۲۳۱	۲۷ اسفند ۱۳۶۶
۶۸۴	۱۶ فروردین ۱۳۶۷	۲۷۲	۲۸ اسفند ۱۳۶۶
۷۱۲	۱۷ فروردین ۱۳۶۷	۳۰۷	۲۹ اسفند ۱۳۶۶
۷۳۱	۱۸ فروردین ۱۳۶۷	۳۳۱	۱ فروردین ۱۳۶۷
۷۵۲	۱۹ فروردین ۱۳۶۷	۳۵۷	۲ فروردین ۱۳۶۷
۷۶۹	۲۰ فروردین ۱۳۶۷	۳۷۵	۳ فروردین ۱۳۶۷
۷۹۶	۲۱ فروردین ۱۳۶۷	۳۹۷	۴ فروردین ۱۳۶۷
۸۲۱	۲۲ فروردین ۱۳۶۷	۴۲۴	۵ فروردین ۱۳۶۷
۸۴۵	۲۳ فروردین ۱۳۶۷	۴۵۲	۶ فروردین ۱۳۶۷
۸۶۴	۲۴ فروردین ۱۳۶۷	۴۷۱	۷ فروردین ۱۳۶۷
۸۹۷	۲۵ فروردین ۱۳۶۷	۵۰۲	۸ فروردین ۱۳۶۷
۹۲۵	۲۶ فروردین ۱۳۶۷	۵۲۳	۹ فروردین ۱۳۶۷
۹۴۲	۲۷ فروردین ۱۳۶۷	۵۴۳	۱۰ فروردین ۱۳۶۷
صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۹۷۰	گزارش روزشمار (فشرده اهم مطالب)	۵۴۳	گزارش روزشمار (فشرده اهم مطالب)
۱۰۳۳	فهرست راهنما (نمایه)	۵۴۳	فهرست راهنما (نمایه)

فهرست راهنمای به هم ها

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۲۴۵	فلس حمله خودی - مرحله اول عملیات والفجر ۱۰	۵۵	منطقه عملیات والفجر ۱۰
۲۷۹	فلس حمله خودی - مرحله دوم عملیات والفجر ۱۰	۷۵	منطقه عملیات والفجر ۱۰
۴۴۹	فلس حمله خودی - مرحله سوم عملیات والفجر ۱۰	۱۳۵	منطقه عملیات والفجر ۱۰
۷۱۷	فلس حمله خودی - مرحله چهارم عملیات والفجر ۱۰	۱۶۹	منطقه عملیات والفجر ۱۰
۷۸۹	فلس حمله خودی - مرحله پنجم عملیات والفجر ۱۰	۲۳۴	منطقه عملیات والفجر ۱۰

فهرست راهنمای عکس ها

۱۰۶	آغاز مرحله دوم عملیات پیش از موعد مقرر	۵۲	استقرار رزمندگان از ۲۴ ساعت قبل در نقاط نزدیک به منطقه عملیات والفجر ۱۰
۱۱۰	آغاز حرکت رزمندگان تحت امر فرارگاه نجف به سمت ارتفاع گوجار برای اجرای عملیات بیت المقدس ۳	۶۱	عبور وسایل سنگین مهندسی از شیار و شکاف
۱۱۸	آزاد کردن خودروها در مقابل یک جایگاه عرضی بنزین در تهران در پی آغاز مجدد حملات موشکی عراق به مراکز جمعیتی ایران در آستانه تعطیلات نوروز و هجوم یکباره مردم برای خروج از تهران و چند شهر کشور	۷۷	حضور فرماندهان عالی جنگ در فرارگاههای تاکتیکی سه گانه سیله
۱۳۲	تصرف شهر خرمال و بسته شدن جاده ارتباطی حلبچه - سیدصادق در روز سوم عملیات والفجر ۱۰	۹۰	اتصال جاده محور دزلی به منطقه عملیات و عبور جاده از شیار و شکاف

۳۱۹	هشدار دیپلمات‌های خارجی درباره‌ی عادی شدن حملات هوایی در درازمدت برای مردم ایران	۱۳۳	قاسم سلیمانی در حال هدایت نیروها و کنترل تحرکات دشمن در جنوب شهر سیدصاف
۳۲۴	بخش از منطقه‌ی عمومی قزو	۱۴۱	گروهی از رزمندگان لفظاتی قبل از آغاز مرحله‌ی دوم عملیات
۳۲۸	اسکان بسیاری از مردم منطقه‌ی حلبچه در اردوگاه‌های مناطق مرزی ایران	۱۴۸	اصابت موشک به محله‌ی ابوسعید
۳۷۸	انتقال تعدادی از مصدومان شیمیایی به شهرهای مختلف ناوچه‌ی موشک‌انداز آمریکایی رابرتس در خلیج فارس	۱۴۹	استفاده از طبقات زیرین ساختمان‌های مستحکم دولتی در تهران به عنوان پناهگاه
۳۸۲	نامه‌ی هاشمی رفسنجانی به رؤسای مجالس دنیا به همراه فلی از تصاویر بیماران حلبچه	۱۵۳	طارق عزیز وزیر امور خارجه عراق
۳۸۴	درخواست کمال خرازی از شورای امنیت برای محکومیت عراق به دلیل استفاده از سلاح‌های شیمیایی	۱۵۴	تصویر اهالی یکی از خانه‌های حلبچه پس از ورود رزمندگان به شهر
۳۸۶	جریان عادی زندگی در تهران	۱۶۶	انتقال اسرای عراقی از خرمال به پشت جبهه
۳۹۰	اصابت موشک به حوالی بیمارستان امام خمینی در تهران	۱۶۷	تأکید آقای هاشمی رفسنجانی بر ضرورت برخورد توأم با رأفت اسلامی با مردم مناطق آزادشده
۴۰۴	گفت و گوی آقای هاشمی رفسنجانی با خبرنگاران داخلی و خارجی	۱۷۴	بیماران شیمیایی حلبچه
۴۰۸	حضور خبرنگاران خارجی در منطقه‌ی حلبچه	۱۷۶	استقرار رزمندگان ر ساختمان‌های نظامی و دولتی حلبچه
۴۱۵	انعکاس گوشه‌ای از فاجعه‌ی حلبچه در برخی مطبوعات خارجی	۱۷۷	امداد رسانی از اصاب موشک در محله‌ی نظام‌آباد
۴۱۷	درخواست امام‌جمعه‌ی موقت تهران برای کمک‌رسانی به مجروحان شیمیایی حلبچه	۱۸۲	حملات هوایی به شهرهای ایران و شهید یا مجروح شدن مردم بی‌دفاع
۴۲۴	بیانیه‌ی سازمان ملل در محکومیت عراق به دلیل استفاده از سلاح‌های شیمیایی در حلبچه	۱۸۵	جلسه‌ی شورای امنیت سازمان ملل برای بررسی وضعیت ایران و عراق
۴۲۸	ورود شماری از اکراد عراقی به ایران و اسکان در اردوگاه‌های کردستان	۱۸۹	تجمع مردم تهران و اصفهان در جلالت برای تیروری در اعتراض به اقدام این کشور در فروغ سلاح و عراق
۴۴۲	تظاهرات عراقی‌های مقیم کشورهای اروپایی در پی انتشار اخبار بمباران حلبچه	۲۰۰	رسیدگی به مصدومان بمباران شیمیایی منطقه حلبچه
۴۴۴	بابت یک به خیابان نوابیر تهران	۲۰۷	سامخ امام خمینی به پیام فرمانده کل سپاه
۴۵۸	یک تفت‌کش‌های کویتی به وسیله‌ی ناوگان نظامی آمریکا در خلیج فارس	۲۱۷	ادامه‌ی حملات موشکی و هوایی عراق به تهران و سایر شهر
۴۶۰	تهیه‌ی پیش نویس بیانیه‌ی درباره‌ی منع استفاده از سلاح‌های شیمیایی دیدار رهبران آمریکا و شوروی	۲۱۹	آغاز فعالیت‌ها برای انتقال مردم از منطقه حلبچه
۴۶۷	بازدید چند نماینده‌ی سازمان پزشکان بدون مرز از منطقه حلبچه	۲۳۱	تلاش فرماندهان برای سامان‌دهی سریع‌تر به اوضاع حلبچه
۴۶۹	جلسه‌ی علی شیراز با محسن رضایی به منظور تشریح عملیات ارتش	۲۳۴	حمله به ۴ کشتی در خلیج فارس
۴۸۴	حمله‌ی نیروهای سازمان مجاهدین خلق به حمایت عراق به خط دفاعی ارتش در منطقه حلبچه	۲۴۸	اصابت موشک به میدان شوش تهران
۵۰۸	بیماران ایلام	۲۴۸	انتقاد آیت‌الله خامنه‌ای از شورای امنیت سازمان ملل به دلیل محکوم نکردن عراق برای شروع جنگ شهرها در نمازجمعه‌ی تهران
۵۱۰	معاینه‌ی مصدومان شیمیایی توسط کارشناسان سازمان ملل در اردوگاه‌های حلبچه	۲۵۸	مصابحه‌ی صدام حسین با رونامه‌ی الاهرام مصر
۵۱۲	ارسال نامه‌ای از جانب رئیس قوه قضائیه و وزیر به دبیرکل و مقامات بلندپایه‌ی ۲۰ کشور جهان برای برخورد با عراق	۲۵۸	حضور خبرنگاران ایرانی در حلبچه و نقش مؤثر آنان در انعکاس این فاجعه
۵۱۵	دیدار و گفت و گوی وزیر خارجه‌ی ایران با همتای آلمانی خود	۲۶۵	گسترده‌ی ابعاد بمباران شیمیایی حلبچه
۵۲۳	بازدید وزیر کشور از حلبچه	۲۶۸	گزارش فرمانده کل سپاه به فرمانده عالی جنگ درباره‌ی منطقه‌ی عملیاتی والفجر ۱۰
۵۴۱	تأکید نخست‌وزیر انگلیس بر لزوم اجرای قطع‌نامه‌ی ۵۹۸	۲۶۹	اسکان اهالی حلبچه در اردوگاه‌های مناطق مرزی باختران
۵۴۵	تلاش دبیرکل اتحادیه‌ی عرب برای تحریم تسلیحاتی ایران	۲۷۶	درخواست نیروی فرمانده قرارگاه نجف از رحیم صفوی
۵۴۷	حضور آیت‌الله خامنه‌ای در منطقه‌ی حلبچه	۲۷۹	تعدادی از فرماندهان قرارگاه کربلا از جمله غلامرضا محرابی و احمد صیاف در منطقه‌ی عمومی دربندپان
۵۴۸	نامه‌ی برخی مقامات ایوانی به همتایان خود در سایر کشورها و درخواست بررسی ابعاد بمباران حلبچه	۲۸۴	حمله‌ی بیش از ۲۰ فروند هواپیمای عراقی به پایانه‌ی نفتی خارک
۵۷۲	بازدید هیئت اعزامی کارشناسان سازمان ملل از روستاهای نوده و نرمان	۲۸۷	دعوت کویت از نیروی دریایی آمریکا برای اسکورت نفت‌کش‌های کویتی در خلیج فارس
۵۷۷	تظاهرات کردهای عراقی مقیم تهران در اعتراض به بمباران شیمیایی حلبچه	۲۸۹	اذعان رسانه‌های خارجی بر تطبیق یافتن زندگی مردم با شرایط جدید
۵۸۲	موافقت فرانسه با فروش ۱۲ جنگنده‌ی میراژ اف ۱ به عراق	۲۹۲	مصابحه‌ی هاشمی رفسنجانی درباره‌ی نتایج عملیات والفجر ۱۰
		۲۹۴	انتقاد طارق عزیز از شوروی و نقاضای وی برای تحریم تسلیحاتی ایران
		۲۹۹	درخواست جلال طالبانی برای خودمختاری کردستان عراق
		۳۱۱	حضور نخست‌وزیر در منطقه‌ی عملیاتی والفجر ۱۰
		۳۱۶	برگزاری مانور مقابله با حملات شیمیایی در چند استان

پیام امام به ملت ایران برای حضور در میدان نبرد..... ۵۸۷

جلسه‌ی رئیس‌جمهور با فرماندهان سپاه در دومین روز
بازدید خود از حلبچه..... ۵۹۰

تأکید امام‌جمعه‌ی تهران بر اهمیت عملیات والفجر ۱۰..... ۶۱۷

سفر نخست‌وزیر ترکیه به بغداد..... ۶۲۳

اسکان بسیاری از پناهجویان عراقی در اردوگاه‌های موقت ایران..... ۶۵۱

سخنران امام خمینی در سال‌روز نیمه‌ی شعبان..... ۶۵۲

گزارش مقدم به فرمانده سپاه درباره‌ی تدفین جنازه‌ی
شهادی حلبچه طبق موازین شرعی..... ۶۶۴

نامه‌ی رئیس سازمان انرژی اتمی ایران به دبیرکل آنژلس
بین‌المللی انرژی اتمی..... ۶۷۲

اصابت موشک به حوالی خیابان پروزی..... ۶۸۸

اصابت موشک به محله‌ی پامنار..... ۶۸۹

بازدید پس از حمله‌ی نیروی هوایی که
مورد اصابت موشک قرار گرفته است..... ۶۹۰

سخنرانی آقای هاشمی رفسنجانی در سمینار مسئولان و
فرماندهان متفرق و نواحی سپاه با فرمان..... ۶۹۴

فرود هواپیمای مسافربری کویت در فرودگاه مشهد..... ۷۰۵

اصابت موشک به مهدسرای بیمارستان برامی..... ۷۱۳

حضور کمال خرازی سرپرست تلیات جنگ در
کنفرانس مطبوعاتی..... ۷۱۹

گزارش فرمانده نیروی هوایی ارتش درباره‌ی مبارات صبح
امروز بغداد..... ۷۳۱

گفت و گوی علی صیاد شیرازی با فرمانده کل سپاه..... ۷۳۴

مورد عملیات بیت‌المقدس..... ۷۳۴

ادامه‌ی موشک‌باران شهرها؛ اصابت موشک به اسلام‌آباد کرب..... ۷۳۸

تأکید میتران بر تجهیز نظامی عراق در تبلیغات انتخاباتی خود..... ۷۴۲

برگزاری انتخابات سومین دوره‌ی مجلس شورای اسلامی
در سراسر کشور و انتخابات مجلس خبرگان در ۴ استان..... ۷۵۷

حضور امام خمینی در ساعت‌های اولیه‌ی انتخابات برای
انداختن رأی خود به صندوق..... ۷۵۸

اعزام مصدومان فاجعه‌ی حلبچه به چند کشور اروپایی..... ۷۶۱

خروج هواپیمای ربوده‌شده‌ی کویتی از فرودگاه مشهد..... ۷۶۴

سخنان رهبر کاتولیک‌های جهان درباره‌ی کاربرد عوامل شیمیایی..... ۸۰۶

اسکان ۲۸ هزار پناهجوی کرد عراق در اردوگاه‌های کشور..... ۸۱۲

اصابت موشک به میدان شوش تهران..... ۸۲۴

برگزاری جلسه‌ی شورای عالی پشتیبانی جنگ..... ۸۲۷

اعزام نیروهای داوطلب و متخصص به جبهه‌ها..... ۸۴۸

دیدار وزیر خارجه با حاکم امارات و امیر قطر..... ۸۵۳

اصابت موشک در خیابان ناصر خسرو تهران..... ۸۶۸

سخنران معاون وزیر امور خارجه در بازگشت از سازمان ملل..... ۸۷۲

گزارش دبیرکل سازمان ملل از نتایج مذاکرات خود با
نمایندگان ایران و عراق به اعضای شورای امنیت..... ۸۷۵

پناهندگی در تهران..... ۸۸۲

حضور احمد کاظمی در محله‌ی فلور در پی احتمال حمله‌ی دشمن..... ۸۹۷

اصابت موشک به محله‌ی بازار تهران..... ۹۰۰

آسیب دیدن کشتی جنگی امریکایی ساموئل رابرتز..... ۹۰۲

برگزاری مانور مقلبه با حمله‌ی شیمیایی در یکی از محله‌های تهران..... ۹۰۴

انتشار پاسخ امام خمینی به نامه‌ی مجمع روحانیون مبارز..... ۹۱۹

جلسه‌ی رئیس‌جمهور امریکا با مشاوران عالی سیاسی و
نظامی خود یک روز پس از برخورد ناوچه‌ی امریکایی با
مین در خلیج فارس..... ۹۲۷

برگزاری نمازجمعه‌ی تهران به امامت آقای هاشمی رفسنجانی..... ۹۳۲

اجرای مانور مقلبه با حملات شیمیایی در یکی از
خیابان‌های اصلی تهران..... ۹۳۸

ادامه‌ی موشک‌باران شهرهای ایران..... ۹۵۱

تلاش برای افزایش آمادگی مردم در برابر حملات شیمیایی..... ۹۵۳

سخنرانی رمانده ۳۰ سپاه در سمینار فرماندهان سپاه در باختران..... ۹۶۷

پیش‌گفتار

پس از دو سال تلاش و پست‌زدن، در می‌داشتن مراحل مختلف طراحی، تحقیق، تدوین، ارزیابی، ویرایش، آماده‌سازی و تهیه عکس، اسکن و نقشه‌های کتاب پنجاه و چهارم از مجموعه بزرگ روزشمار جنگ ایران و عراق به پایان رسیده با عنوان "عملیات والفجر ۱۰، بمباران شیمیایی حلبچه؛ فشار جهانی به ایران برای پذیرش قطع‌نامه‌ی ۵۹۸" آماده انتشار شد.

کتاب حاضر ۳۵ روز از دوران جنگ ایران و عراق را در بر می‌گیرد و در مجموع شامل ۶۹۱ گزارش درباره جنگ و موضوعات مربوط به آن در دوره‌ی زمانی ۱۳۶۶/۱۲/۲۳ تا ۱۳۶۷/۱/۲۷ است.

برای بهره‌گیری شایسته از کتاب توجه به چند نکته ضروری است:

۱- مقدمه کتاب شامل جمع‌بندی مهم‌ترین موضوعاتی است که در گزارش‌های مختلف در سراسر کتاب بدان‌ها پرداخته شده است.

۲- هر روز از روزشمار به منزله یک فصل و شامل چندین گزارش و تفسیر تحلیلی از وقایع همان روز است که در پایان آن فهرست منابع و مآخذ مطالب همان روز درج شده است. همچنین برخی از توضیحات ضروری درباره بعضی گزارش‌ها که در قالب متن روزشمار نمی‌گنجید، در پاورقی یا در ضمیمه پایان همان روزشمار آمده است.

۳- پس از متن اصلی کتاب، چکیده‌ای از مطالب کتاب با عنوان "گزارش روزشمار" درج شده است که دارای شماره‌هایی نظیر شماره گزارش‌های متن کتاب می‌باشد و دست‌یابی به مطالب مورد نظر را آسان می‌کند. در پایان کتاب نیز فهرست راهنمای موضوعی (اعلام) آمده است. همچنین عکس‌هایی از صحنه‌های وقایع و اشخاص ذکرشده در گزارش‌ها، در کتاب چاپ شده است.

۴- برای آگاهی بیش‌تر از سیر و شیوه تحقیق و تدوین مجموعه‌ی روزشمار، مطالعه‌ی مقدمه کتاب اول (پیدایش نظام جدید) و ضمیمه کتاب دهم (هجوم سراسری) ضروری است.

* * *

در تهیه‌ی کتاب روزشمار ۵۴ در بخش مربوط به عملیات از نتایج تحقیقات میدانی و گزارش‌های تدوین‌شده‌ی راویان مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ که در سطوح مختلف از قرارگاه مرکزی، قرارگاه‌های تابعه و یگان‌های عمل‌کننده در کنار فرماندهان حضور داشتند، استفاده شده است. این گزارش‌ها مربوط به قرارگاه مرکزی (خاتم‌الانبیاء^(ص)) سپاه پاسداران و قرارگاه‌های ندس، ثامن‌الائمه^(ع) و فتح در عملیات والفجر ۱۰، گزارش قرارگاه نجف در عملیات بیت‌المقدس ۳ و گزارش قرارگاه کربلا (فتح) در عملیات بیت‌المقدس ۴ و فاتر و گزارش راویان ۳۱ یگان سپاه پاسداران در این سه عملیات است که وقایع آن‌ها در روزهای مختلف کتاب درج شده است. گزارش‌های مربوط به عملیات بیت‌المقدس ۵ (انجام‌شده توسط ارتش جمهوری اسلامی) نیز به اسناد مطالبی که راویان قرارگاه خاتم و نیروی زمینی سپاه پاسداران جمع‌آوری کرده‌اند تهیه شده است.

نویسنده در تدوین مطالب کتاب، در رد و مرهون اعضای محترم شورای روزشمار مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس می‌داند که با انتشارات سازنده‌شان در هدایت کلی کار نقش داشته‌اند. نظارت علمی و محتوایی آقای دکتر حسین اردستانی در دوره‌ی تدوین نیز بیش‌ترین تأثیر را در ارائه‌ی شایسته اثر داشته است.

همچنین در مراحل گوناگون تحقیق، تدوین و آماده‌سازی بزرگوارانی نویسنده و مرکز را یاری کرده‌اند از جمله: خانم‌ها زهراسادات صبح‌گل و زینب سادات موسوی (بانک اطلاعات و بانک عکس)، خانم مریم سادات نجفی (آماده‌سازی)، خانم زینب دل‌جمدی (ویرایش ادبی)، خانم هانیه مرشدی (ویرایش منابع)، آقای حمیدرضا فراهانی (بازبینی اجرایی روزشمار)، آقای سجاد نخعی (انتخاب عکس)، آقای حسن باقی‌پور (تهیه و ترسیم کروکی عملیات‌ها) که بدین وسیله از هم‌کاری صمیمانه‌ی همه‌ی این عزیزان قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

۱۳۹۲

مقدمه

کتاب ۵۴ روزشمار جنگ ایران و عراق مشتمل بر گزارش حوادث و رخسادهای ۳۵ روز از آخرین سال جنگ ایران از ۲۳ اسفند ۱۳۶۶ تا ۲۰ فروردین ۱۳۶۷ است. این دوره که با عملیات والفجر ۱۰ در منطقه‌ی حلبچه شروع می‌شود و در اولین ساعات حمله‌ی عراق به فاو پایان می‌یابد، از پرحادثه‌ترین روزهای جنگ ایران و عراق است. اجرای ۴ عملیات در جبهه‌های شمال غرب و فاجعه‌ی بمباران شیمیایی حلبچه به وسیله‌ی هواپیماهای عراقی؛ تدارک جنگ شهرها در طول دوره؛ هدف قرار گرفتن بالغ بر ۲۰ نفت‌کش و کشتی باربری در خلیج فارس؛ حملات و تخریب‌های سازمان مجاهدین خلق (منافقین) به خط دفاعی ارتش در فکه و در عین حال آغاز حملات و تخریب‌های عراق به فاو در روز بعد این دوره که به بازپس‌گیری آن انجامید، این دوره را به نوعی از دوره‌ی متمایز کرده است.

گزارش‌های کتاب ۵۴ روزشمار در دو بخش اصلی نظامی و غیر نظامی سازمان می‌شده است. در موضوعات نظامی به چهار عملیات والفجر ۱۰، بیت‌المقدس ۳، بیت‌المقدس ۴ و بیت‌المقدس ۵ پرداخته شده که همگی در استان سلیمانیه‌ی عراق انجام شده است. بمباران شیمیایی حلبچه و روستاهای اطراف آن توسط نیروی هوایی ارتش عراق حین عملیات والفجر ۱۰ و کشتار جمعی مردم آن که یک فاجعه‌ی انسانی به شمار می‌رود، از مهم‌ترین حوادث مرتبط با اخبار نظامی این دوره است.

بخش دیگری از اخبار و گزارش‌های نظامی این دوره مربوط به چهارمین دوره‌ی جنگ شهرها و آغاز مجدد حمله به نفت‌کش‌ها و کشتی‌های تجاری در خلیج فارس است. دوره‌ی جدید جنگ شهرها از هشتم اسفند ۱۳۶۶ با حمله‌ی هوایی و موشکی عراق به تهران آغاز شد و در طول این دوره و ۴ روز پس از آن ادامه یافت. بی‌تردید مهم‌ترین حادثه‌ی نظامی این دوره آغاز حمله‌ی عراق به فاو در آخرین روز روزشمار است. در حالی که چند روزی از اجرای

عملیات بزرگ سالانه‌ی ایران در حلبچه نگذشته بود، ارتش عراق با درک درستی از توان پایین یگان‌های سپاه در جنوب در اقدامی غافل‌گیرانه با بهره‌گیری از توان بسیار بالا و حجم گسترده‌ی سلاح‌های شیمیایی به فاو حمله کرد و در روزهای بعد آن را پس گرفت. عملیات نظامی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) در منطقه‌ی فکه و حمله به خط لشکر ۷۷ ارتش (در چارچوب استراتژی نظامی ارتش عراق) و گرفتن ۵۰۸ اسیر نیز از جمله اخبار نظامی قابل اعتنا در این دوره است.

در موضوعات غیر نظامی، ادامه یافتن فشارهای نهادهای سیاسی جهانی به ایران برای پذیرش بدون قید و شرط قطع‌نامه‌ی ۵۹۸؛ رابطه‌ی پر مناقشه و رو به درگیری محدود نظامی ایران و امریکا در خارج فارس و رابطه‌ی ایران و شوروی مد نظر قرار گرفته است. همچنین ارتباط ایران با کشورهای منطقه و به‌طور خاص رابطه‌ی ایران با کویت و عربستان - که هر دو از حامیان اصلی عراق در منطقه به‌شمار می‌روند - به دلیل برخی حوادث از جمله ربوده شدن یک هواپیمای کویتی؛ درگیری مرز بین نظامیان کویتی در ساحل جزیره‌ی بوبیان در خور عبدالله؛ مجادله بر سر کم کردن سهمیه‌ی حجاج ایرانی و استقرار موشک‌های چینی در عربستان مهم‌ترین اخباری هستند که به آن‌ها پرداخته شده است.

در خصوص محور مسائل سیاسی و اجتماعی داخل کشور نیز به برگزاری انتخابات سومین دوره‌ی مجلس شورای اسلامی در اوج جنگ شهرها و موضوعات جانبی آن؛ مواضع برخی گروه‌ها و جریانات سیاسی مخالف جمهوری اسلامی درباره جنگ شهرها و افزایش فشارها به ایران برای پذیرش بدون قید و شرط قطع‌نامه‌ی ۵۹۸ و پاره‌یی مواز، دیگر توجه شده است. وارد آمدن ضربه‌ی جدی به پایگاه‌ها و نیروهای گروه‌های مسلح مخالف حاکم در عملیات والفجر ۱۰؛ انشعاب در حزب دمکرات کردستان ایران و افزایش فعالیت برخی از این گروه‌ها در برخی مناطق مرزی از مهم‌ترین اخبار مرتبط با این گروه‌هاست. سایر اخبار و گزارش‌های دوره‌ی روز شمار ۵۴ هرچند در محورهای مورد اشاره قرار نگرفته‌اند، لکن هر کدام به گونه‌یی به جنگ ایران و عراق در این دوره مرتبط هستند.

نظامی

الف) عملیات‌ها

روزهای این دوره از جمله پرحادثه‌ترین دوران جنگ ایران و عراق است. اجرای سه عملیات به همت سپاه پاسداران شامل والفجر ۱۰ در منطقه‌ی حلبچه، بیت‌المقدس ۳ در منطقه‌ی ماووت و بیت‌المقدس ۴ در جنوب دریاچه‌ی دربندیخان و همچنین عملیات بیت‌المقدس ۵ در منطقه‌ی پنجوین توسط ارتش همگی در استان سلیمانیه عراق بیان‌کننده‌ی آن است که افزون بر ۲۰ روز از ۳۵ روز این دوره نیروهای مسلح جمهوری اسلامی در حال اجرای عملیات علیه ارتش عراق بودند.

عملیات والفجر ۱۰

اجرای عملیات والفجر ۱۰ در دشت حلبچه واقع در شرق دریاچه‌ی دربندیخان استان سلیمانیه عراق، ماحصل چند ماه مشورت و گفت و گوی فرماندهان سپاه پاسداران برای اجرای عملیات بزرگ ایران در نیمه‌ی دوم سال ۱۳۶۶ است. سپاه پاسداران در صدد بود تا قبل از پایان سال، عملیات بزرگ و موفقی را انجام دهد. کارآمد نبودن راه‌کارهای عملیاتی در جبهه‌های جنوب و آیین بودن احتمال موفقیت در آن سبب شد در ادامه‌ی راهبرد عملیاتی جنگ در شمال غرب، فرماندهان سپاه تصمیم به اجرای عملیات در منطقه‌ی ماووت عراق بگیرند. تصرف نشدن همه‌ی اهداف عملیات بیت‌المقدس^(۱) در غرب ماووت؛ وضعیت جوی بسیار سخت زمستان؛ خرابی جاده‌ها و مشکل رساندن دارکات به رزمندگان در معطوف شدن توجه فرماندهان جنگ به حلبچه مؤثر بود. آزادسازی شهرهای حاجه، دوجیله و خرمال و ده‌ها روستا؛ نزدیک شدن به سد دربندیخان و مرکز استان سلیمانیه، مهم کردن فاصله با مناطق در اختیار کردهای معارض عراقی از حمله اهداف مورد نظر فرماندهان سپاه، داران برای اجرای عملیات در این منطقه بود.

بر اساس مانور طراحی شده، در مرحله‌ی اول عملیات والفجر ۱۰، سه قرارگاه قدس در شمال، من‌الائمه^(۲) در قسمت میانی و قرارگاه فتح در جنوب، در منطقه‌ی به عرض تقریبی ۸۰ کیلومتر، وارد عمل شدند. قرارگاه قدس از سمت شمال و فتح از سمت جنوب می‌بایست با اجرای یک مانور احاطه‌ی از دو سو، دشت شرق دریاچه‌ی دربندیخان را محاصره کرده، سپس با کمک قرارگاه من‌الائمه^(۳) شهرهای حلبچه، خرمال، دوجیله و سایر بخش‌ها و روستاهای منطقه را آزاد می‌کردند. در مرحله‌ی اول عملیات، ارتفاعات شرق کوه سورن در محور قرارگاه قدس و قسمت‌هایی از ارتفاعات شنیدروی، بالامبو و تمورژنان در محور قرارگاه ثامن‌الائمه^(۴) و قرارگاه فتح تصرف شد، اما به علت حساسیت و هوشیاری دشمن در محور سد دربندیخان، ارتفاعات شاخ سورمر و شاخ سمیران و همچنین مواضع گروه‌های ضد انقلاب در منطقه‌ی بیاره و دره‌ی موطن نکرد. در اولین روز عملیات، ارتش عراق بخشی از نیروهای احتیاط منطقه‌ی خود را در محور قرارگاه فتح و من‌الائمه^(۵) به کار گرفت، اما به محور قرارگاه قدس حساسیتی نشان نداد. در شبگاه شانزدهم، عملیات رزمندگان قرارگاه رمضان در محور قرارگاه قدس با مشارکت اکراد معارض عراقی، "ظفر ۷" اعلام گردید که این خود در غفلت دشمن از این محور مؤثر واقع شد. بدین ترتیب، در مرحله‌ی اول عملیات والفجر ۱۰ تا پایان روز اول، با بهره‌گیری از حداقل ۳۳ گردان، ۹۰ درصد اهداف تصرف و تأمین شد. با پیشرفت احداث جاده در محور سورن و افزایش امیدها به اتصال محور شمال عملیات به دشت حلبچه، عملیات مرحله‌ی دوم زودتر از زمان پیش‌بینی شده، به شب دوم موكول شد و در بیاختی فشرده، مانور قرارگاه و یگان‌ها مرور شد. آقای هاشمی رفسنجانی نیز در قرارگاه حاتم‌الانیا^(۶) سپاه پاسداران در ارتفاعات ملخور حاضر شد و عملیات را از نزدیک پی‌گیری کرد. بر

اساس مانور طراحی شده برای مرحله‌ی دوم، قرارگاه قدس با استفاده از ۶ یگان، مأموریت بستن تنگی ۱۰ کیلومتری بین دریاچه‌ی دربندیخان و ارتفاعات شرق آن را بر عهده گرفت. در عین حال رزمندگان این قرارگاه می‌بایست جناح راست عملیات را در شمال رودخانه‌ی آوی‌زلم و سمت چپ رودخانه‌ی چمریشن مستحکم می‌کردند. یگان‌های قرارگاه ثامن‌الائمه^(ع) نیز بایستی جاده‌ی نوسود طویله را آزاد کرده، خود را به دروازه‌های شرقی شهر حلبچه می‌رساندند و رزمندگان قرارگاه فتح ه می‌بایست حلبچه را از سمت غرب شهر محاصره می‌کردند.

در اجرای مرحله‌ی دوم عملیات والفجر ۱۰، رزمندگان قرارگاه قدس تنگی بین دریاچه‌ی دربندیخان و ارتفاعات سورن را بستند و جاده‌ی شهر سیدصادق - دوجیله را قطع کردند. بدین ترتیب، منطقه‌ی دشت حلبچه از سمت شمال محاصره شد و نیروها بر جاده‌ی بیاره - خرمال تسلط یافتند. یگان‌های قرارگاه ثامن‌الائمه^(ع) نیز از سمت شرق و قرارگاه ثامن‌الائمه^(ع) از سمت غرب، شهر حلبچه را محاصره کردند. از عصر روز دوم عملیات، نیروهایی از لشکر ۹ بدر و تیپ ظفر وار حلبچه شدند و پس از آن، الحاق ۳ قرارگاه اصلی در دستور کار فرماندهان عملیات قرار گرفت. روز دوم همچنین نیروهای قرارگاه فتح، یادگان بکراوه را تصرف کردند و تا پایان این روز علاوه بر اسیر کردن حدود هزار نظامی عراقی، ۵۰۰ ک و ۵۰ قبضه توپ به غنیمت رزمندگان درآمد و تلاش عراق برای شکستن محاصره‌ی دشت حلبچه ناموفق ماند. دست‌یابی سریع یگان‌ها به اهداف در مراحل اول دوم عملیات سبب شد تا بدون هیچ وقفه‌ی، اجرای مرحله‌ی سوم در دستور کار قرار گیرد. در این مرحله، باز کردن جاده‌ی نوسود (که امکان تردد رزمندگان را به خاک ایران آسان می‌کرد) به عنوان عقبه‌ی اصلی منطقه‌ی حلبچه؛ محکم کردن خط دفاعی در محور قرارگاه قدس در جناح شمالی عملیات و تصرف شهر دوجیله و پاک‌سازی مناطق تصرف‌شده هدف‌های اصلی این مرحله تعیین گردید.

در روز سوم، پس از الحاق ۳ قرارگاه اصلی عملیات، رزمندگان قرارگاه‌های قدس و فتح آماده‌ی ورود به شهرهای خرمال و دوجیله شدند. در آستانه‌ی ورود رزمندگان به شهرهای حلبچه، دوجیله و خرمال، آقای هاشمی رفسنجانی فرمانده عالی - کل و آقای محمدی عراقی جانشین نمایندگی امام در سپاه پاسداران، در پیام‌هایی ضرورت برخورد اسلامی توأم با رافت و مهربانی با مردم منطقه را یادآور شدند. فرمانده کل سپاه نیز در پیامی به رزمندگان بر حفظ جان و مال مردم تأکید کرد. با ورود رزمندگان به شهرها و مناطق مسکونی اهالی از آنها به‌گرمی استقبال کردند و ساعاتی بعد این شهرها شکل عادی به خود گرفتند و مغازه‌ها باز شدند و با آغاز شدن فعالیت‌های روزانه، مردم به زندگی معمول خود بازگشتند. نیروهای قرارگاه رمضان و لشکر ۹ بدر هم در ادارات دولتی مستقر شدند. در عین حال، با توجه به درگیری‌های چند روز گذشته، تعدادی از مردم که از شهرها خارج شده بودند شب را در هوای سرد شیارهای ارتفاعات منطقه سپری کردند.

در مرحله‌ی سوم عملیات تعدادی از افراد حزب دمکرات ایران در بخش طولیه و بیاره اسیر شدند و تجهیزات فراوانی از آنان به دست آمد. همچنین بسیاری از نظامیان دشمن از جمله فرمانده لشکر ۴۳ پیاده‌ی عراق و چند فرمانده و چند افسر ارشد دیگر به اسارت درآمدند. دشمن در مرحله‌ی دوم و سوم عملیات نیز توانست واکنش چندانی نشان دهد.

پس از اجرای مرحله‌ی سوم عملیات، قرارگاه قدس مواضع حاشیه‌ی شرقی رودخانه‌ی چمریش را مستحکم کرد و با استقرار چند تانک در برخی نقاط مرتفع و حضور دیدبانان توپخانه در ارتفاعات، تحرکات دشمن را در جناح شمال عملیات والفجر ۱۰ تحت کنترل درآورد. در مقابل، عراق نیز اهداف، جلوگیری از پیشروی احتمالی یگان‌های سپاه به سوی شهر سیدصادق یک رده‌ی دفاعی در جنوب این شهر تشکیل داد و حدود ۲۰۰ تانک و نفر در این نقطه متمرکز کرد. قرارگاه ثامن‌الامنه^(۴) و فتح نیز ضمن پاک‌سازی باقی‌مانده‌ی عناصر پراکنده‌ی دشمن و کنترل منطقه با توجه به احتمال حمله‌ی گسترده‌ی هوایی دشمن به تخلیه‌ی مردم به سوی مرزهای ایران پرداختند. علاوه بر این، جمع‌وری مردمی که در کوه‌ها و شیارهای منطقه پراکنده شده بودند و توزیع آب و غذا بین آنان نیز در حال انجام بود.

در چهارمین روز پس از شروع عملیات والفجر ۱۰، فرماندهان قرارگاه مرکزی و قرارگاه قدس در جلسه‌ی درباره‌ی تحکیم مواضع جناح شمالی عملیات در جنوب شهر سیدصادق و ساحل شرقی دریاچه‌ی دربندیخان و همچنین ادامه‌ی عملیات در ارتفاعات شاخ شمیران و شاخ سورمر (که در جریان مرحله‌ی اول عملیات در آن ناموفق بود) تصمیم‌گیری کردند.

از روز پنجم عملیات، سایت موشکی هاوگ در منطقه فعال شد. نیروی هوایی ارتش که از روز دوم حضور فعالی در عملیات داشت، در نوبت‌های متعدد مواضع دشمن را بمباران کرد و قرارگاه قدس نیز مأموریت یافت با کمک جهاد سازندگی خط پدافند و پدافند لایه‌یسی در جناح شمالی منطقه که تنها معبر حمله‌ی احتمالی دشمن به دشت حلبچه محسوب می‌شد، ایجاد کند.

بعد از ظهر روز ۲۶ اسفند ۱۳۶۶، عراق در ابعاد وسیع، حلبچه و اطراف آن را با بمباران شیمیایی کرد که در پی آن، عملیات والفجر ۱۰ به شدت تحت تأثیر این حادثه قرار گرفت. پس از این حادثه، یگان‌های قرارگاه فتح و ثامن‌الامنه^(۴) عمدتاً مشغول کمک‌رسانی به مردم و انتقال آنان به مرزهای ایران و همچنین انتقال و مداوای مصدومان بودند و تعدادی از یگان‌های قرارگاه قدس همچنان به تحکیم جناح شمالی عملیات اهتمام داشتند. روز ۲۹ اسفند، سر تا سر منطقه‌ی دشت زور در تصرف رزمندگان بود و فقط جناح شمالی منطقه‌ی عملیات کانون درگیری محسوب می‌شد. بنابراین، چهارمین مرحله‌ی عملیات در این قسمت اجرا شد. با تصرف تپه ریش و یال میرسور در شرق شهر سیدصادق، مواضع تصرف‌شده در عملیات والفجر ۱۰ تثبیت و تحکیم شد و چند ضد حمله‌ی دشمن در این روز و فردای آن شکست خورد. از جمله ویژگی‌های بارز عملیات می‌توان به غافل‌گیری

دشمن؛ مانور احاطه‌ی و محاصره شدن عمده قوای ارتش عراق؛ سرعت در اجرای مراحل مختلف عملیات؛ تلفات کم نیروهای خودی؛ بالا بودن میزان غنائم و تعداد اسرا و آزاد شدن چند شهر، بخش و تعداد زیادی روستا اشاره کرد. دست‌یابی به اسناد و مدارک مربوط به فعالیت‌های گروه‌های ضد انقلاب در ساختمان استخبارات حلبچه و اسیر شدن حدود ۴۰۰ نفر از افراد حزب دمکرات، کومه‌له و رزگاری از دیگر ویژگی‌های مهم این عملیات است.

در جریان عملیات والفجر ۱۰ بالغ بر ۱۰۰۰ کیلومتر مربع از سرزمین‌های شرق دریایچه‌ی دربندیک شامل شهرهای حلبچه، دوجله (سیروان) خرمال، بیاره، طویله و ده‌ها روستا و همچنین شهر رزی و سود ایران آزاد شد. همچنین یک لشکر و ۲۸ تیپ ارتش از ۵۰ تا ۱۰۰ درصد خسارت دیدند و ۱۸۹ افسر از جمله فرمانده لشکر ۴۳ پیاده‌ی عراق با درجه‌ی سرلشکری، ۲ سرتیپ، ۱۲۶ افسر و ۴۶۰ درجه‌دار و سرباز و حدود ۴۰۰ نفر از افراد گروه‌های مسلح ضد انقلاب به اسارت درآمد. علاوه بر انهدام تجهیزات بسیار دشمن، حدود ۹۰ دستگاه تانک و نفربر، ۱۵ دستگاه مهندسی، ۱۰ قطعه پ‌صحرایی، ۲۰ قطعه توپ ضد هوایی، ۲۰ قطعه ادوات، ۸۰۰ دستگاه خودرو و بالغ بر ۲۰۰۰ قطعه اسلحه‌ی انفرادی و آر‌پی‌جی به غنیمت گرفته شد.

بمباران شیمیایی حلبچه

پس از آن‌که رزمندگان ایرانی در جریان مرحله‌ی سوم عملیات والفجر ۱۰ منطقه‌ی حلبچه را آزاد کردند و دشمن از خارج کردن نیروهایش از حلقه‌ی محاصره ناامید شد، هوایم‌های عراقی در اقدامی بی‌سابقه شهر حلبچه و روستاهای اطراف آن را با بمباران شیمیایی کردند. این اقدام در حالی انجام شد که بسیاری از مردم شهر در حال انجام دادن فعالیت‌های روزانه‌ی خود و تعدادی نیز با توجه به آرامش نسبی شهر در مسیر بازگشت به منازل خود بودند. بمباران شیمیایی دشمن وضعیت عادی شهر و روستاهای اطراف را یک‌باره به هم ریخت و به طور کلی دگرگون کرد و تنها ظرف چند دقیقه‌ی چهره‌ی متفاوت و باورنشدنی پیش روی همگان قرار داد. در لحظاتی بسیار کوتاه، تعداد زیادی از مردم بر اثر تنفس گازهای سمی به شهادت رسیدند. خانه‌ها، کوچه‌ها و خیابان‌های شهر پر از جنازه‌هایی شد که همچون مجسمه در حالت‌های گوناگون در جای خود خشک شده بودند و صحنه‌های بسیار رقت‌باری در جای‌جای شهر به وجود آمد. با آغاز بمباران‌های عادی که ساعتی قبل از بمباران شیمیایی شروع شده بود، بسیاری از مردم که برای در امان ماندن از انفجارها به زیرزمین منازل پناه برده بودند، به علت سنگینی گازهای سمی و نفوذ به مکان‌های پست همگی به طور دسته‌جمعی شهید شدند. نبود پدافند هوایی کارآمد برای مقابله با هوایم‌های مهاجم و عدم حضور فعال واحدهای خنثی‌کننده مواد شیمیایی و از سوی دیگر بمباران‌های پی‌در پی دشمن سبب شد تا تلفات، لحظه به لحظه افزایش یابد. تعداد شهدا بین ۳

تا ۵ هزار نفر تخمین زده می‌شد و مسلماً آمار مجروحان بیش از این تعداد است. هرچند سرعت و گستردگی بمب‌باران‌ها، تلفات سنگین و آوارگی مردم در ارتفاعات منطقه سبب بهت و حیرت فرماندهان شده بود، لکن بلافاصله با فراخوانی همه‌ی فرماندهان و جمع‌آوری امکانات ترابری سپاه و بال‌گردهای هوانیروز سعی شد تا مصدومان به اورژانس‌ها و بیمارستان‌های عقبه منتقل شوند و اوضاع سر و سامان یابد. همچنین با هدف ایجاد امنیت در شهرها و حفظ اموال مردم با حکم فرمانده کل سپاه پاسداران، محمد مقدم فرمانده تیپ ۷۵ ظفر به فرماندهی منطقه‌ی عمومی حلبچه تعیین شد. هرچند در ابتدا اثر کمک‌رسانی به مردم با توجه به وسعت منطقه و ابعاد فاجعه چندان مشهود نبود، به تدریج اوضاع منطقه سامان یافت و بسیاری از اهالی این منطقه در مدت چند روز به داخل مرزهای ایران منتقل شدند و در اردوگاه‌های استان‌های گوناگون ایران از جمله کردستان، باختران، کرمان و... اسکان یافتند. این در حالی بود که چند روز قبل از این حادثه نیز حدود پنج هزار نفر از اهالی کردستانی به مرز استان سلیمانیه عراق به دلیل بمب‌باران‌های مکرر شیمیایی عراق آواره و از طریق مرزهای بانه، سردشت وارد ایران شده بودند. از پناهجویان عراقی حدود ۳۲ هزار نفر در استان باختران، حدود ۱۵ هزار نفر در استان کردستان و ۶ هزار نفر در استان کرمان و تعدادی نیز در مناطق دیگر اسکان یافتند. هم‌زمان با انتقال مصدومان به اورژانس‌های منطقه و بیمارستان‌های عقبه، جنازه‌های پراکنده در وی، رزن و روستاهای اطراف و شیارها و باغ‌های منطقه به تدریج جمع‌آوری و دفن شدند. بر اساس نظر امام خمینی و آیت‌الله منتظری مقرر می‌شود جنازه‌ها پس از شناسایی تیمم و دفن شوند و یگان‌ها را در فاسدشدنی رها شده در منطقه را مصرف کنند و در صورت پیدا شدن صاحبان‌شان مثل آن را برگردانند. با حضور نخست‌وزیر، برخی مقامات دولتی و تعدادی از استانداران در منطقه‌ی حلبچه آوردن امکانات ترابری ادارات دولتی، انتقال مصدومان و سایر مردم به آن سوی مرزی‌های ایران در روزهای بعد تا حدودی تسهیل شد. چهار روز پس از حادثه، از روز سی‌ام اسفند ۱۳۶۶، با هماهنگی ستاد بیدار بیهوش و جنگ و وزارت ارشاد اسلامی اولین گروه از خبرنگاران و فیلم‌برداران خارجی در مناطق عملیاتی حاضر شدند و از تعدادی از مصدومان شیمیایی نیز دیدن کردند.

از اولین روز سال ۱۳۶۷، تلاش جمهوری اسلامی ایران در انعکاس ابعاد این فاجعه و درخواست کمک‌های بین‌المللی برای درمان مصدومان به طور گسترده‌ی آغاز شد. امام خمینی هم در پیام‌هایی در پاسخ به پیام تبریک ایام نوروز به رؤسای جمهور کشورهای چین، بلغارستان و مجارستان و همچنین در پاسخ به پیام تبریک حلول ماه رمضان به رئیس دولت امارات و رئیس جمهور مالدیو خواستار برخورد جدی مجامع جهانی با استفاده‌کنندگان سلاح‌های شیمیایی شد و از سکوت عموم کشورهای اسلامی در برابر فاجعه‌ی حلبچه انتقاد کرد. رئیس مجلس شورای اسلامی نیز نامه‌ی خطاب به رؤسای مجالس دنیا نوشت و به همراه یک نسخه از فیلم بمب‌باران حلبچه برای آنان ارسال

کرد. همچنین رئیس قوه قضائیه، نخست‌وزیر، وزیر بهداشت و درمان، رئیس سازمان انرژی اتمی و رئیس سازمان محیط زیست در نامه‌هایی به همتایان خود خواستار محکوم کردن جنایت حکومت عراق شدند. یک هفته پس از حملات شیمیایی عراق و در پی حضور نمایندگان رسانه‌ها، اولین گزارش از این کشتار به طور نسبتاً گسترده‌تری در مطبوعات کشورهای مختلف انعکاس یافت. پخش فیلم بمب‌باران حلبچه و روستاهای اطراف و نمایش صحنه‌هایی از بمب‌باران و جنازه‌ی کشته‌شدگان از تلویزیون کشورها، بمب‌باران شیمیایی حلبچه را به یکی از خبرهای مهم روز دنیا تبدیل کرد و سبب واکنش مقامات سیاسی کشورهای گوناگون و تحلیل‌ها و تفسیرهایی در رسانه‌ها شد. اعزام تعدادی از سندویمان شیمیایی اهل حلبچه به چند کشور اروپایی و آمریکا و پخش تصاویر این افراد که اغلب آنان زنان و کودکان بودند، میزان محکومیت‌های عراق را افزایش داد. بسیاری از کشورها و همچنین جامعه جهانی اقدامی برای اروپا این اقدام عراق را محکوم کردند. در این میان، دولت آمریکا برای کاهش فشار افکار عمومی بر حکومت عراق اعلام کرد شواهدی مبنی بر استفاده‌ی ایران از گلوله‌های شیمیایی علیه نظامیان عراق وجود دارد. با افزایش محکومیت جهانی حکومت بغداد، دبیرکل سازمان ملل برای اولین بار عراق را به دلیل استفاده از سلاح‌های شیمیایی محکوم کرد و نمایندگانی را برای بررسی نتایج کاربرد این گونه سلاح‌ها، ایران فرستاد. صلیب سرخ جهانی، سازمان پزشکان بدون مرز و برخی سازمان‌های بشردوستانه‌ی دیگر نیز کمک‌های دارویی و تجهیزات پزشکی را به همراه تیم‌های پزشکی روانه‌ی ایران کردند. هم‌زمان با این اقدامات، در اعتراض به کشتار مردم حلبچه راهپیمایی‌هایی در پایتخت بسیاری از کشورهای اروپایی و آسیایی انجام و از این واقعه به عنوان بزرگ‌ترین جنایت جنگی عراق، فاجعه‌ی مشابه بمب‌باران شیمیایی هیروشیما، کشتار جمعی با سلاح شیمیایی و عناوین مشابه نام برده شد.

در پی موفقیت جمهوری اسلامی ایران در ایجاد یک فضای بین‌المللی وسیع و مؤثر علیه عراق، حکومت بغداد در اقدامی انفعالی ادعاهای آمریکا را درباره‌ی استفاده از سلاح‌های شیمیایی علیه نظامیان عراقی را تکرار کرد و خواهان اعزام نمایندگانی از سوی درگاه سازمان ملل متحد به بغداد شد.

عملیات بیت‌المقدس ۳

تحقق نیافتن اهداف مورد نظر در عملیات بیت‌المقدس ۲ در ارتفاعات غرب ماووت سبب شد عملیات در منطقه‌ی حلبچه اولویت یابد، اما ادامه‌ی عملیات در غرب ماووت همچنان مورد توجه برخی فرماندهان سپاه بود. حل نشدن مشکلات پشتیبانی در منطقه‌ی ماووت از جمله منتقل نشدن امکانات لازم به منطقه‌ی آزادشده؛ هوشیاری و حساسیت دشمن در خصوص جهت حمله‌ی نیروهای خودی؛ حل نشدن مشکل آتش توپ‌خانه؛ آماده نشدن زمین منطقه؛ مشکلات شناسایی؛

ضعف مانور و کمبود یگان سبب شد اجرای عملیاتی محدود روی ارتفاع گوجار پذیرفته شود و فرماندهی کل سپاه تصرف این ارتفاع را به عنوان تکمیل خط پدافندی منطقه‌ی بیت المقدس ۲ به یگان‌ها ابلاغ کرد. همچنین محدود شدن عملیات در این منطقه موجب آزاد شدن تعدادی از یگان‌ها و رفتن به منطقه‌ی حلبچه شده، از سوی دیگر حفظ تحرکات در غرب ماووت اصلی بودن این منطقه را به دشمن القا می‌کرد. این موضوع همچنین سبب آزاد شدن سازمان و امکانات مهندسی و تقویت امکانات منطقه‌ی حلبچه می‌شد. هم‌زمان با اجرای مرحله‌ی اول عملیات والفجر ۱۰ در ارتفاعات شرق دریاچه‌ی دربندیخان، رزمندگان یگان‌های تحت امر قرارگاه نجف در غروب روز ۲۴ اسفند ۱۳۶۶، با هدف تصرف ارتفاع گوجار در منطقه‌ی عمومی ماووت راهی این ارتفاع شدند. در اجرای مرحله‌ی اول عملیات بیت المقدس ۱ رزمندگان لشکر ۵ نصر، ۳۱ عاشورا، تیپ ۱۲ قائم (عج) و تیپ ۳۵ امام حسن (ع) وارد عمل شدند. عملیات ساعت یک بامداد ۶۶/۱۲/۲۴ آغاز شد و نیروها تا صبح قله‌ی اصلی گوجار را تصرف کردند، اما دشمن صبح روز اول یکی از قله‌های این ارتفاع به نام گرده هلکان را پس گرفت. در مجموع، ۷۰ درصد اهداف عملیات در شب و روز اول تأمین شد، اما سرمای شدید، یخ فراوان و نبود جاده به این ارتفاع تدابیر کارسانی به نیروها را با مشکل مواجه کرد. با تصمیم فرماندهان، تصرف قله‌ی گرده هلکان در شب در عملیات به لشکر ۵ نصر واگذار شد، اما نیروهای این یگان به دلیل نداشتن آشنایی کامل با منطقه نتوانستند مأموریت محول‌شده را انجام دهند. بنابراین، قرار شد برای اجرای این مأموریت در شب بعد، نیروها به لشکر ۳۱ عاشورا نیز شرکت کنند. نیروهای اطلاعات لشکر عاشورا و نصر نیز در شب سوم منطقه را شناسایی کردند و با وجود این‌که شناسایی منطقه به نتیجه رسید، به دلیل خرابی جاده‌ها، عملیات یک سبب دیگر تعویق افتاد. در مرحله‌ی مدتی عملیات که از اولین دقایق بامداد روز ۲۸ اسفند آغاز شد، رزمندگان به ال صخره‌یی و قله‌ی مرده هلکان را تصرف و نیروها با یکدیگر الحاق کردند. از صبح نیز انتقال بکرها و مجروحان از نقطه و ارسال تجهیزات به ارتفاع گوجار انجام شد و بدین ترتیب اهداف پیش‌بینی‌شده در این عملیات به تصرف درآمد. در طول مدت عملیات، عراق مواضع رزمندگان، جاده‌های مخابراتی و قله‌های منطقه را به طور گسترده بمباران کرد، اما نتوانست مواضع از دست داده را بازگرداند.

عملیات بیت المقدس ۴

در طراحی عملیات والفجر ۱۰، تصرف ارتفاعات شاخ سورمر و شاخ شمیران در محور دربندیخان به دلیل حفظ جناح جنوبی عملیات و تسلط دید و تیر بر عقبه‌ی دشمن در این محور در نظر گرفته شده بود. عملیات در این قسمت به دلیل هوشیاری و مقاومت دشمن و ضعف توان خودی حاصلی جز تصرف تپه‌های شرقی ارتفاع شاخ سورمر نداشت. حضور دشمن در ارتفاعات جنوب دریاچه‌ی دربندیخان و تسلط دید و تیر آنان بر جنوب دشت حلبچه، نقص در محور چپ (جنوب) عملیات

والفجر ۱۰ محسوب می‌شد و برای رفع آن تصمیم گرفته شد که با هدف تصرف زمین‌های جنوب دریاچه‌ی دربندیخان در این منطقه عملیات شود. برای اجرای این عملیات در جلسات متعددی اهداف و مانور عملیات بررسی شد. فرماندهان نیروی زمینی در جلسه‌ی روز ۲۸ اسفند ۱۳۶۶، هدف عملیات را ارتفاعات شاخ سورمر، شاخ شمیران، بردکان، زمینانکوه و دشت تولی (شمیران) تعیین کردند و مانور اولیه‌ی عملیات نیز طراحی شد. فلش مانور از سمت ارتفاع تمورژنان، یعنی از شمال به جنوب و عکس آرایش مواضع دفاعی عراق در زمین‌های جنوب دریاچه‌ی دربندیخان تعیین شد؛ بدین معنی که رزمندگان می‌بایست به وسیله‌ی قایق از شاخه‌ی جنوب شرقی دریاچه‌ی دربندیخان عبور و به مانع دشمن حمله می‌کردند. زمان عملیات روز دوم فروردین ۱۳۶۷ تعیین شد. برای هدایت عملیات، احمد غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا، (فارغ از احتمال حمله‌ی عراق به یکی از جبهه‌های جنوب) به منطقه‌ی حلبچه آمد و برای بهره گرفتن از امکانات قرارگاه فتح در این منطقه احمد کاظمی (فرمانده قرارگاه فتح در عملیات والفجر ۱۰) به عنوان جانشین وی تعیین شد. یگان‌ها نیز ضمن شناسایی منطقه، سرعت اقدام به آوردن امکانات خود به منطقه کردند. مأموریت ترمیم و اتصال جاده‌ی چم سراژین که ارتباط عقبه‌ی خودی در منطقه‌ی شیخ‌سله را با زمین عملیات برقرار می‌کرد، به جهاد سازندگی لرستان و آذربایجان واگذار شد و گروه هوانیروز مسجد سلیمان هم پشتیبانی عملیات را بر عهده گرفت. به نتیجه نرسیدن شناسایی‌ها و کمبود برخی امکانات اجرای عملیات را با تأخیر مواجه کرد و در نهایت شروع عملیات با ۴۸ ساعت تعویق به شب ۴ فروردین موکول شد و ساعت درگیری نیز ساعت یک بعدازظهر فروردین و رمز عملیات "یا امام سجاده زین‌العابدین"^(۴) تعیین شد. در چنین وضعیتی گردنه‌های شکسته‌کننده در عملیات از صبح روز چهارم فروردین ۱۳۶۷ وارد منطقه شدند و غواص‌های لشکر سیدالشهدا^(۵) ساعت ۲۳ پس از عبور از دریاچه از مواضع اولیه دشمن عبور کردند و سپس گردان‌های بعدی به وسیله‌ی قایق به مرور پهلو گرفته، در ساحل دشمن پیاده شدند. رزمندگان در اولین روز عملیات توانستند اهداف خود را در ارتفاعات شاخ سورمر و شاخ شمیران و قسمت‌هایی از دشت تولی (شمیران) تصرف کنند. اما در تصرف ارتفاع بردکان موفق نبودند. در این روز بالغ بر یک‌صد نظامی عراقی به اسارت درآمدند و ۱۰ تانک به غنیمت گرفته شد. از غروب روز اول هم جاده‌ی عقبه‌ی چم سراژین باز شد. ارتش عراق در این مرحله نتوانست یک اقدام بازدارنده‌ی جدی انجام دهد، اما عقبه‌های یگان‌ها را بمب‌باران شیمیایی کرد. عراق همچنین به دلیل در اختیار داشتن یال ارتباطی ارتفاع شاخ شمیران به ارتفاع بردکان بر جاده‌ی چم سراژین که عقبه‌ی خشکی رزمندگان محسوب می‌شد، تسلط دید و تیر داشت.

با توجه به نتایج روز اول عملیات والفجر ۱۰، تصرف ارتفاع بردکان هدف عملیات شب دوم تعیین شد، لکن قبل از آغاز حمله‌ی نیروهای لشکر محمد رسول‌الله^(ص)، ارتش عراق منطقه را به شدت بمب‌باران شیمیایی کرد و پس از آن با بهره‌گیری از سه تیپ، ضد حمله‌ی پرقدرتی را به ارتفاع شاخ

شمیران آغاز کرد. رزمندگان در شب دوم موفق به اجرای عملیات نشدند، اما ضد حمله‌ی سنگین دشمن را دفع کردند. از صبح روز دوم فرماندهان در قرارگاه فتح به بررسی آخرین وضعیت پرداختند و به این نتیجه رسیدند که با توجه به محدودیت توان یگان‌ها، جز دفاع از مناطق تصرف‌شده نمی‌توانند مأموریت دیگری انجام دهند، لکن برای حفظ منطقه‌ی تصرف‌شده، تصرف یال ارتباطی ارتفاع شاخ شمیران به ارتفاع بردکان که یکی از محورهای اصلی ضد حمله‌های دشمن بود، ضروری می‌نمود. لذا این مأموریت به تیپ ۱۸ غدیر که احتیاط عملیات بود، واگذار شد. اجرای این عملیات در ابتدای صبح روز ۱۰ فروردین ۱۳۶۷ به دلیل ضعف در اجرای مانور و هوشیاری و مقاومت دشمن ناکام ماند. پس آن، نه‌وهای عراقی اقدام به تعییی مین و سیم‌خاردار جلو خطوط خود کردند که این کار به منجر به کشتن دشمن از تلاش برای بازپس‌گیری این ارتفاعات بود. به دنبال آن، قرارگاه فتح به یگان‌های در خط دستور تحکیم و تثبیت مواضع دفاعی را ابلاغ کرد.

عملیات بیت‌المقدس ۵

عملیات بیت‌المقدس ۵ توسط لشکر ۲۸ پاه‌ی سنج (کردستان) با کمک تیپ ۵۵ هوایرد و تیپ ۲۵ تکاور ارتش جمهوری اسلامی ایران، ه‌ا‌ن تصرف چند ارتفاع منطقه‌ی پنجوین انجام شد. عملیات با بهره‌برداری از ۳ تیپ در اولین س‌ا‌، بامداد ۲۱ فروردین ۱۳۶۷ از ۳ محور برای تصرف ارتفاعات سنگ معدن، کله‌قندی (زله)، کوه شیخ‌ع‌ا‌ الک‌یم و ارتفاع ۱۸۳۰ آغاز شد و رزمندگان ارتش تا صبح بخشی از اهداف از جمله ارتفاع ک‌ا‌ سندی، قسمتی از ارتفاع سنگ معدن و میله مرزی را تصرف کردند. ضد حمله‌های دشمن نیز در روز اول، کوب شد، لکن استفاده‌ی عراق از گلوله‌های شیمیایی تلفاتی را به نیروهای خودی وارد کرد. ع‌ا‌یات پیش‌بینی‌شده در شب دوم برای تکمیل تصرف اهداف در ارتفاع سنگ معدن و ارتفاع کانی شوکت به ع‌ا‌، شهادت فرمانده گردان و هر ۳ فرمانده گروهان که برای توجیه شدن وارد منطقه شده بودند، توف‌ا‌ ماند. در روز دوم، نیروها به دلیل ادامه‌ی فشارهای دشمن، تا قسمت شرقی ارتفاع سنگ معدن روز ۳ تپه‌ی بزرگ این ارتفاع، شمال ۱۸۳۰، ۱۸۱۰ و ۱۸۰۶ عقب آمدند. در سومین روز، عراقی‌ا‌ با حمله‌ی بی در پی توانستند در خطوط نیروهای ارتش رخنه کنند و رزمندگان به ناچار از مناطق تصرف‌شده شامل باقی‌مانده‌ی ارتفاع سنگ معدن و کله‌قندی (زله) نیز عقب‌نشینی کردند و بدین ترتیب عملیات انجام‌شده پس از ۳ شبانه روز جنگ به اهداف پیش‌بینی‌شده دست نیافت. آقای هاشمی در یادداشت‌های خود در کتاب کارنامه و خاطرات درباره‌ی نتیجه عملیات آورده است:

شب دکتر روحانی و آقای آقامحمدی اطلاع دادند که نیروهای ما از مواضع تصرفی خود عقب‌نشینی کرده‌اند و این برای ارتش گران تمام می‌شود.